

Akvilė Stankutė – Vytauto Didžiojo universiteto etnologijos doktorantė

Moksliniai interesai: profesinių grupių, bendruomenių tyrinėjimai, tradicijos, prietarai

El. paštas: stankute.akvile@gmail.com

Akvilė Stankutė – PhD student in ethnology, Vytautas Magnus University

Research interests: professional groups, community research, traditions, superstitions

E-mail: stankute.akvile@gmail.com

Akvilė Stankutė

Vytauto Didžiojo universiteto doktorantė

„JEIGU VALGAI REKVIZITĄ, MIEGI SU MASUOTE“: KINO GAMYBOS DARBUOTOJŲ TRADICIJOS IR PRIETARAI LIETUVOJE

Anotacija

Straipsnyje pristatomos XX a. vidurio – XXI a. pradžios kino gamybos darbuotojų tradicijos ir prietarai Lietuvoje. Remiantis autorės lauko tyrimo medžiaga, surinkta 2020–2021 m., paaiškėjo, kad didžioji dalis tradicijų yra perduotos arba perimtos iš kitų šalių kino industrijos ir jos darbuotojų. Tyrimo duomenys rodo, kokiais filmavimo aikštelėje atliekamais simboliniais veiksmais paminima projekto pradžia, sėkmingas projekto įgyvendinimas ar pažymima jau įgyvendinta jo dalis. Kino gamybos darbuotojų socialinių ryšių stiprinimas išreiškiamas dovanų teikimo ar atskirų grupelių susikurtomis tradicijomis. Prietarai, paplitę tarp kino gamybos darbuotojų, dažniausiai skirti sėkmei privilioti, baimei ir nerimui, susijusiems su projektu arba su tuo, ko nenorima, kad įvyktų, išvengti.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: kino gamybos darbuotojai, Lietuvos kino industrija, tradicijos, prietarai.

Abstract

The article presents the traditions and superstitions of film production workers in Lithuania in the mid-20th and the early 21st century. Based on field research data collected in 2020 and 2021, it turned out that most traditions are transferred or adopted from other countries' film industries and their employees. The research data reveal what symbolic actions are performed on a film set to indicate the successful implementation of the project or part of it. The strengthening of social ties between film production workers is expressed through the tradition of gift-giving or other traditions formed in individual groups, whereas superstitions, which are common among film production workers, are mostly aimed at attracting success, dealing with fear or anxiety while working on a project, or avoiding anything you do not want to happen.

KEY WORDS: film production workers, Lithuanian film industry, traditions, superstitions.

I v a d a s

Kino gamybos darbuotojų bendruomenę vienija profesiniai interesai, bendri tikslai, vidinis priklausomybės jausmas, vertybių ir normų sistema darbo aplinkoje, tačiau svarbiu konsoliduojančiu elementu tampa ir tam tikri veiksmai bei kasdienės praktikos, atliekančios ritualų, tradicijų ar prietarų vaidmenį tiriamojo bendruomenėje.

Besikeičiančios visuomenės kontekste formuojasi ir kintantis požiūris į *tradicijos* sąvoką. Pastaraisiais dešimtmečiais jai skirta nemažai dėmesio. Pasak Jurgos Jonutytės, „tradicijos sąvokos, kaip ir bet kurios kitos sąvokos, turinys yra gyvas ir paslankus prasmių junginys, priklausantis, viena vertus, nuo sąvokos artikuliuojamos istorijos, kita vertus, nuo to, kiek ir kaip ji bandoma artikuliuoti dabar“ (Jonutytė 2011, 7). Tęsdama naujo žvilgsnio į tradiciją paiešką, Vida Savoniakaitė pažymi, kad „daugeliu atvejų šiuolaikiniuose moksliniuose tekstuose tradicija tapatinama su tam tikros bendruomenės išskirtinumu socialine ir kultūrine prasme, įprastais gerai žinomais kultūros objektais“ (Savoniakaitė 2013, 247). Taigi ir etnologai, tirdami šių dienų kultūrą, susiduria su „socialine tikrove, kurioje iki dabar vyrauja kultūros reiškiniai, įkūnijantys jos vertybių perdavimo mechanizmą ir įvardyti *tradicija*“ (Paukštytė-Šaknienė 2012, 206). Etnologai moksliniuose tyrimuose pateikia įvairių tradicijos sampratų ir apibrėžimų. Tradicijos gali būti pristatomos kaip „modernios“, „kintančios“, „išrastos“, „dabarties“ (Paukštytė-Šaknienė 2013, 304). Žmonės *tradicijos* sąvoką supranta šiek tiek kitaip, pavyzdžiui, kaip: 1. papročių, apeigų, vaizdinių, idėjų, simbolių išlaikymas, perdavimas iš kartos į kartą; 2. išlaikyti, paveldėti papročiai, apeigos, vaizdiniai, idėjos, simboliai¹.

Tradacijų kaita aiškiai atsiskleidžia ir kino gamybos darbuotojų bendruomenėje. Šioje bendruomenėje galima išvelgti tiek „išrastų“, tiek „skolintų“ ar net „dabarties“ tradicijų. Galima aptikti jau ne vieną dešimtmetį gyvuojančių tradicijų, keliaujančių iš kartos į kartą skirtingais istoriniais laikotarpiais (sovietmečiu ir atkūrus Lietuvos nepriklausomybę), pavyzdžiui, filmavimo komandos fotografavimas bendrai nuotraukai. Tačiau pastebima ir „laikinių veiklų“ tendencija, kurias pateikėjai taip pat įvardija kaip *tradicijas*. Pastarosios sukurtos tik tam tikro projekto metu arba tik tam projektui sukurtos darbuotojų departamento, be siekio ir įsipareigojimo jas tęsti ateityje. Šiame straipsnyje *tradicijų* suvoksime kaip žmonių bendrumą skatinančias veiklas bei veiksmus, perduodamus ne tik iš kartos į kartą, bet ir laikinai sukuriamus bei palaikomus vieno ar kelių projektų metu.

¹ *Tradicija*. Lietuvių kalbos žodynas (LKŽe) [žiūrėta 2022 03 24]. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/lietuviu-kalbos-zodynas/tradicija?paieska=tradicija&i=3ddad8b2-c601-4a31-9438-9fca9cd377ff>

Neatsiejama tradicijų dalimi laikysime ir ritualines praktikas. Mokslininkai yra pastebėję, kad ritualai ir šventės yra progos, kuriose koncentruotai išreiškiamos kultūrinės reikšmės. Bendruomenėse veikiantiems jos nariams svarbu susikurti, palaikyti tam tikrus momentus ar progas, kurių metu tas bendrumas būtų stiprinamas, atkuriamas ir palaikomas. Ritualai, kaip vienas iš pagrindinių tokių grupių nuolatinio atkūrimo mechanizmų, prie to ir prisideda. Tradicijos filmavimo aikštelėje yra lydimos ritualinių praktikų, kurios ne tik suburia ir suvienija filmavimo komandą bendram veiksmui, bet ir tais veiksmais siekia simbolinės sėkmės projekto įgyvendinimo metu bei natūralaus darbo pajvairinimo ir pamaloninimo. Inscenuodami ir atlikdami tam tikrą veiksmą, kino gamybos darbuotojai dalyvauja socialinėje praktikoje, kuri turi pradžią ir pabaigą ir atliekama tam tikroje vietoje. Būtent tokios praktikos ir sukuria socialinį ritualo poveikį. Bendruomenės išsiskiria ne tik kolektyviai dalijamomis simbolinėmis žiniomis, bet labiau kultūrinio veiksmu, ritualu, kurio metu išreiškiama, projektuojama ir atkuriamą konkreті socialinė sistema (Wulf et al. 2006, IX). Taigi *ritualinės praktikos* šiame darbe bus traktuojamos kaip sudedamoji tarp kino gamybos darbuotojų gyvuojančių tradicijų dalis, prisidedanti prie bendrumo įtvirtinimo, ir darbe bus vartojama sinonimiškai.

Šio straipsnio *objektas* – Lietuvos kino gamybos darbuotojų tradicijos ir prietariai. *Tikslas* – nustatyti, kokios tradicijos ir prietariai būdingi kino gamybos darbuotojų bendruomenei Lietuvoje. Tikslui įgyvendinti iškelti šie *uždaviniai*: 1) apžvelgti kitų autorių tyrimus šia tema; 2) išskirti labiausiai paplitusias tradicijas tarp kino gamybos darbuotojų; 3) pristatyti kino gamybos darbuotojų prietarus.

Tyrimo duomenys ir metodologija. Pagrindinis straipsnio *šaltinis* yra 2020–2021 m. autorės surinkta etnografinė lauko tyrinėjimų medžiaga pagal autorės parengtą klausimyną „Kino gamybos darbuotojai XX a. vid. – XXI a. pr. Lietuvoje“. Medžiagai surinkti pasitelktas *kokybinis tyrimas*, naudojant pusiau struktūruotą *interviu*. Minėtu laikotarpiu atlikta 120 interviu su kino gamybos darbuotojais. Siekiant pateikti kuo platesnį tyrimui pasirinktos profesinės grupės paveikslą, pateikėjai pasirinkti iš įvairių kino gamybos padalinių (kameros, grimmo, dailės, kostiumų, apšvietimo, garso ir t. t.). Siekis – apklausti ne tik dabar dirbančius, bet ir vyresnės kartos atstovus, dirbusius ir sovietmečiu. Tam įgyvendinti pasirinktas „sniego gniūžtės“ metodas, siekiant rasti ne tik gerai informuotų pateikėjų, bet ir tų, kurie galėtų pateikti informacijos apie darbą kine iki nepriklausomybės atkūrimo. Skirtingas kartų požiūris į darbą kino industrijoje atskleidžiamas pasitelkus pateikėjų amžiaus prizmę – jauniausiam pateikėjui 23 metai, vyriausiam – 85 metai. Autorės darbo patirtis kino gamyboje suteikė visas galimybes *stebėti dalyvaujant*. Stebėjimas atliktas dalyvaujant penkiuose

kino gamybos procesuose (3 vaidybiniai filmai, 2 vaidybiniai serialai), įtraukiant tiek pasiruošimo, tiek filmavimo etapus. Taip pat dalyvaujant kino darbuotojų bendruomenės renginiuose. Surinktai medžiagai analizuoti pasirinkti *aprašomasis* ir *interpretacinis* metodai.

Tyrimų apžvalga

Pradžioje apžvelgsime tyrėjų darbus, aprašiusius ir analizavusius kino industrijos darbuotojų aplinkoje paplitusias tradicijas, ritualus, praktikas ir prietarus. Mokslininkų dėmesys krypo į Holivudo, Bolivudo ir nepriklausomo kino kūrėjų socialinę bei kultūrinę aplinką.

Grandioziniai vakarėliai su orkestrais, prabangiomis dekoracijomis ir milžiniškais svečių sąrašais, taip skamba sociologo Leo Rosteno išvalgos apie XX a. pirmojoje pusėje Holivude organizuojamus vakarėlius, kurie įvardijami ne tik kaip tradicija, bet ir kaip iššūkis, atsakomybė bei verslo investicija (Rosten 1941, 184). Autorius akcentuoja, kad Holivude skirtumas tarp socialinio ir profesinio gyvenimo yra labai nedidelis. Žmonės, dirbantys kino industrijoje, ten pat ir dirba, ir atsipalaiduoja. Tačiau Holivudo vakarėliai yra daugiau nei linksmybės – čia užmezgami ryšiai, sudaromi sandoriai, parduodamos istorijos. Vakarelius autorius skirsto į mažus neformalius vakarėlius (aplink juos sukasi socialinis Holivudo gyvenimas), teminius vakarėlius ir didelio masto vakarėlius (dažniausiai vyksta po filmų premjerų) (Rosten 1941, 182–183). Dar viena išskiriama tradicija Holivude, aprašyta L. Rosteno, – plačiai paplitęs dovanų dovanojimas, ypač tarp aktorių, kurie, pasibaigus filmui, dažnai apdovanoja kartu dirbusius asmenis. Pavyzdžiui, amerikiečių kino aktorė Mae West dovanomis apdalydavo kiekvieną, dirbusį su ja filme. Vieno filmo režisieriui ir prodiuseriui jos įteiktos dovanos buvo itin prabangios – deimantais ir safyrais inkrustuotas laikrodis bei paauksuotas darbo stalo rinkinys. Tačiau pažymima, kad materialių gėrybių teikimas yra labiau simbolinis „papirkimas“, siekiant palankumo ir draugiškų santykių (Rosten 1941, 224). Tuo metu, kai buvo išleista L. Rosteno knyga (1941 m.), prietariai buvo neatsiejama Holivudo gyvenimo dalis – klestėjo aiškiaregiai, skaitytojai iš delno, astrologai ir įvairių kultūrų regėtojai. Autorius konstatuoja, kad kine dirbančių asmenų „neatsparumą“ prietarams galima suprasti, nes pasiekti karjeros aukštumas jiems padėjo jų unikalūs ir paslaptingi talentai bei įkvėpimas (Rosten 1941, 228).

Holivudo socialiniame ir kultūriniame pasaulyje būdingas socialinius ryšius stiprinantis dovanų dovanojimas bei prietariai išskiriami ir antropologės Hortense Powdermaker (Powdermaker 1950). Nors Holivude santykius tarp galingųjų ir mažiau galingųjų lemia sutartys bei nusistovėję papročiai, tačiau siekiant socialinių ryšių

užtikrintumo dažnai manipuliuojama meilikavimu, dovanomis ir lytiniais santykiais. Dovanojimą autorė interpretavo kaip įsitvirtinimo būdą, paremtą ne tokių galingų asmenų ambicijomis ir galingųjų galia (Powdermaker 1950, 85).

Tejaswini Ganti etnografinėje studijoje „Producing Bollywood: Inside the Contemporary Hindi Film Industry“ specifinės filmų gamybos praktikos ir ritualai yra priskiriami prie veiksmų, kuriais Hindi filmų kūrėjai siekia sumažinti riziką, susijusią su filmų gamyba. Tam pasitelkiami įvairiausi būdai: nuo pačių prietaringiausių praktikų, tokių kaip „K“ raidė filmo pavadinimo pradžioje, iki aiškiau suvokiamos rizikos mažinimo formos, tokios kaip darbas su ta pačia komanda (Ganti 2012, 612). Poskyryje „Kino magija: ritualai ir diskursai abejonėms įveikti“ (angl. *Cine-Magic: Rituals and Discourses to Manage Uncertainty*) autorė atskleidžia, kaip vyksta kasdienis Hindi filmų kūrimo gyvenimas, pažymėtas induistų ritualinėmis praktikomis: ritualinis meldimasis Ganešui (angl. *Ganesh*) – induistų dievui su dramblio galva, laikomam sėkmės dievu ir blogio bei kliūčių šalintoju; kokoso daužymas, pažymint pirmą dienos kadra (Ganti 2012, 618). Tačiau autorė koncentruojasi į dvi praktikas: 1) *mahurats* – ceremonija, skirta filmo gamybos pradžiai pažymėti, atsiradusi kartu su korporacijos įsteigimu; 2) pagyrimo ir padėsinimo būdas, dažniausiai atliekamas prodiuserių, kurių autorė įvardija „sėkmės kalba“. Be minėtų veiklų, įvairūs kino bendruomenės renginiai, premjeros, apdovanojimai, autorės nuomone, sustiprina Indijos kino pramonės išskirtinę tapatybę (Ganti 2012, 87). Nors Indijos kino gamybos aplinkoje galima pamatyti dievų paveikslų ir atvaizdų, autorė linkusi tai priskirti ne religinei, o labiau magiškai intencijai.

Antropologė Sherry B. Ortner savo knygoje analizuoja tuos aspektus, kurie trapią socialinę sistemą – kino gamybos projektą – solidarizuoja ir užtikrina jos stabilumą bei tęstinumą. Be formalaus planavimo ir organizavimo, išskiriamas ir neformalus bendravimas. Sh. B. Ortner dalyvaujamojo stebėjimo metu užfiksavo, jos nuomone, tam tikrus ritualizuotus veiksmus, tokius kaip monitoriaus stebėjimas, „mirtina“ tylą filmavimo metu, filmavimo pradžios ir pabaigos šventės. Pavyzdžiui, pagrindinių aktorių paskutinės filmavimo scenos palydimos plojimai ir šampanu. Projekto pabaiga atšvenčiama pabaigos vakarėlyje, visiems filmavimo komandos nariams dalijamos dovanėlės (Ortner 2013, 219). Pasak mokslininkės, svarbiausią vaidmenį komandos solidarumui užtikrinti atlieka prodiuseris ir režisierius. Šie asmenys gerą atmosferą stengiasi sukurti pasitelkdami kokybišką maistą, vakarėlius ir pan.

Apibendrinant kitų mokslininkų darbus, galima išskirti, kad tradicijos, ritualai ir prietariai skirti: a) filmo gamybos ir paties filmo sėkmei užtikrinti; b) bendruomenės tarpusavio ryšiui ir solidarumui stiprinti; c) palankumui, draugiškiems santykiams ar net galiai ir prestižui siekti.

Tradicijos filmavimo aikštelėje

Žmonės, užsiimdami veikla, kurios metu jie nėra užtikrinti dėl galutinio rezultato, griebiasi magijos, kad galėtų gerai atlikti savo darbo užduotis. Taigi magija padeda ne tik ritualizuoti žmogaus optimizmą, bet ir stiprinti tikėjimą pergale (Malinowski 1948, 70). Kino gamybos procesą lydi nuolatinė nežinomybė ir neužtikrintumas dėl projekto įgyvendinimo eigos ir galutinio rezultato. Nors kuriant kiekvieną filmą suburiama vis kita kino gamybos darbuotojų komanda (tas pats komandos branduolys – retenybė), o darbo procesas pasižymi nepastovumu, visgi filmų gamyba yra lydima tam tikrų nusistovėjusių tradicijų ir ritualinių veiksmų. Tradicijos ir ritualinės praktikos tarp kino gamybos darbuotojų dažniausiai inicijuojamos už projekto įgyvendinimą atsakingų asmenų ar aukštesnes pareigas užimančių darbuotojų, kurie savaime tampa atsakingi už projekte palaikomas ir puoselėjamas visus filmavimo darbuotojus jungiančias veiklas. Taigi, kokios tradicijos ar ritualai bus palaikomi tam tikrame projekte, labai dažnai priklauso nuo filmo gamybos kompanijos, prodiuserio, režisieriaus ir pirmojo režisieriaus asistento. Kitas svarbus aspektas, kad visos tradicijos ir ritualinės praktikos tarp kino gamybos darbuotojų yra gimusios ir tęsiamos pačių darbuotojų iniciatyva, priešingai nei kitų mokslininkų darbuose pabrėžiamas profesinių švenčių ir jas lydinčių ritualų, kaip oficialios organizacijų politikos dalies, kuri yra paremta ideologija ar istorine atmintimi, įvedimas (Šidiškienė 2016; Astikienė 2022).

Remiantis pateiktųjų duomenimis, paaiškėjo svarbiausios ir populiariausios kino gamybos darbuotojų bendruomenėje gyvuojančios tradicijos ir ritualai, todėl būtent jiems ir skiriamas didesnis dėmesys. Toliau aptarsime, kaip vyksta kasdienis filmų kūrimo gyvenimas, lydimas tradicijų ir ritualinių praktikų, pradedant lėkštės daužymu pažymint filmavimo pradžią, „šimtuku pliauškėje“ paminint tam tikrus simbolinius filmavimo proceso etapus ir baigiant bendra komandos nuotrauka bei dovanų dovanojimu filmavimo pabaigoje.

Lėkštės daužymas. Viena populiariausių tradicijų Lietuvos filmavimo aikštelėse – lėkštės daužymas. Šis veiksmas, kaip ritualinio elgesio dalis, fiksuojamas net tik ankstyvose civilizacijose, bet yra įsitvirtinęs ir įvairių tautų gyvenimo ciklo ritualuose. Antai archeologai, tyrinėdami Centrinės Amerikos indėnų majų urvus, yra užfiksavę ritualinėse ceremonijose atliekamą lėkštės daužymo veiksmą (Colas et al. 2000, 5). Lėkštės daužymo tradicija kino gamyboje tiek savo veiksmu, tiek simboliškai reikšme – garantuoti sėkmę ir apsaugoti nuo blogio – turi ryškių sąsajų ir su kitose profesinėse grupėse bei tautose paplitusiomis tradicijomis. Tarp jūreivių paplitusi tradicija – sudaužyti butelį į laivo bortą, siekiant apsaugoti nuo nelaimių tiek patį laivą, tiek jūreivius. Žydų vestuvėse po sutuok-

tuvių ceremonijos jaunikiškos staigios kojos smūgiu sudaužo stiklinį indą, įsuktą į servetėlę. Graikijoje lėkštės daužymas populiarus įvairių gyvenimo ciklų ritualuose – pabaigai ir pradžiai pažymėti, piktosioms dvasioms atbaidyti ar gausiai išreikšti (Harris-Papaioannou 2022). Taip pat ir lietuvių tradiciniuose vestuvių papročiuose įvairių indų daužymas sietinas su santuokos amžinumu, vaisingumu, laimingo gyvenimo momentais, taip pat ir su jaunųjų apsaugojimu nuo raganavimo ar velnio žabangų (Balsys 2005, 64–65).

Kada ir kaip tradicija įsitvirtino Lietuvoje, nėra aišku, tačiau, pasak kino operatoriaus J. Griciaus, kino studijose prigijusią tradiciją, prietarą jis parvežė į Lietuvos kino studiją iš „Leninfilmo“ (Gricius 2009, 103). Remiantis neformaliais pokalbiais su Rusijoje ir Latvijoje dirbančiais kino gamybos darbuotojais, paaiškėjo, kad lėkštės daužymo tradicija tebėra gyva ir jų šalyse. Atsižvelgiant į tai, kad sovietmečiu pagrindinės kino profesionalus rengiančios švietimo įstaigos buvo Visasąjunginis valstybinis kinematografijos institutas (VGIK) Maskvoje ir Leningrado kino inžinerijos institutas, tikėtina, kad ši tradicija buvo paplitusi ir kitose Tarybų Sąjungos respublikose.

Šios tradicijos ištakos ir prasmė Rusijoje pasakojama skirtingai. Antai režisierius Jurijus Gavrilovas (rus. *Юрий Гаврилов*) pateikė jam perpasakotą tokią versiją: kartą visi komandos nariai ruošėsi filmavimui, išskyrus aktorius, nes jie valgė. Supykęs režisierius atėmė iš vieno jų lėkštę, sviedė į „štatyvą“ (stovą) ir pagrasino, kad jeigu tai kartosis, kitos lėkštės bus daužomos į aktorių galvas. Po incidento aktoriai ėmė dirbti „kaip laikrodiai“. Teigiama, kad tada ir atsirado tradicija daužyti lėkštes į stovą „dėl sėkmės“ (Fidler 2020). Rusijoje lėkštės daužymas aiškinamas dar ir taip: apskrita lėkštės forma simbolizuoja kino filmavimo procese naudojamus daiktus, tokius kaip juostos ritė, objektyvas, arba proceso cikliškumą, užbaigtumą. Balta lėkštė – tai pradžia nuo nulio. Jos daužymas simbolizuoja komandinę dvasią ir santarvę. Tačiau Rusijoje viena šios tradicijos dalių, kai per filmo premjerą arba praėjus metams po premjeros sujungiamos lėkštės dalys, fotografuojamosi bendrai nuotraukai ir dalijamosi prisiminimais, dėl didelio projektų skaičiaus ir jų komerciškumo yra užmiršta (Fidler 2020).

Šios tradicijos ilgaamžiškumą Lietuvos kino gamybos darbuotojų bendruomenėje rodo tiek sovietmečiu, tiek šiuo metu dirbančių žmonių pasakojimai. Filmavimo pradžioje filmo gamybos departamento atstovai filmavimo komandai pasiunčia lėkštę (dažniausiai baltos spalvos), ant kurios turi pasirašyti kiekvienas filmavimo grupės narys. Nufilmavus pirmąjį kadrą (buvo ir tokių pateikėjų, kurie teigė, kad iki pirmo kadro – VDU ER 2725/57; VDU ER 2725/104; VDU ER 2725/85), lėkštė sudaužoma į kameros stovą. Lėkštę paprastai daužo filmo režisierius, neretai prieš ją sudaužydamas dar pasako ir motyvuojančią

darbo pradžios kalbą. Minėta tradicija pateikėjų dažniausiai traktuojama kaip sėkmės ir komandos sutvirtinimo simbolis:

Pradžioje jeigu nesudaužysi lėkštės, nesuduš lėkštė, blogas filmas. <...> Tame va ir yra komanda, dėl to pasirašo kiekvienas grupės žmogus, dėl to, kad tas visas pasaulis dūžta į mažą, reiškia, į mažas šukes, kiekvienas žmogus ją pasiima. Ir tu filmą iš tų šukių turi sulipdyti tą produktą. Jeigu ir dėl to tu kišenėj tą, nu tenai taip skaitosi, tu kišenėj nešioji tą per visą projektą ir tu esi pririštas prie kiekvieno, kadangi ta viena lėkštė bendra yra visa ta grupė, visi tie žmonės, kurie su tavim, kurie turi tokią pačią šukę (VDU ER 2725/14).

Reikėtų pažymėti, kad tiek Lietuvoje, tiek Rusijoje nesudužusi lėkštė pranašauja nesėkmingą filmo procesą (https://www.artkinoclub.ru/articles/articles_563.html):

Esu buvęs filme, kur iš tikrųjų pasitvirtina, nežinau, netikiu aš tokiais dalykais, bet iš trečio karto lėkštė nesudužo, ir filmas neįvyko. Vidury filmas buvo nutrauktas (VDU ER 2725/14).

Kolektyvinį tam tikrų darbuotojų tikėjimą ir požiūrį į lėkštės daužymo svarbumą iliustruoja tai, kad komandos nariai dažniausiai pasiima po šukę kaip projekto prisiminimą. Kai kurie šią šukę kaip simbolį, talismaną ar suvenyrą nešiojasi viso projekto – filmo kūrimo – metu. Toks šukės įprasminimas tarsi patvirtina darbuotojų tikėjimą šukės reikšme kaip magiškų savybių turinčiu talismanu ir jo nešama sėkme. Tokios šukės neretai ir kolekcionuojamos:

Visai man labai smagi tradicija. Tai visai juokinga – užrašyt pavardes, rinkti lėkštę, išrinkt tuos gabaliukus šukių, turėt namuose kaip kolekciją, kiek tu esi padaręs filmų, visai romantiškai, žinai (VDU ER 2725/55).

Šukių išsaugojimas viso projekto metu, simbolinis jos sugražinimas į pradinį fizinį – nesudaužytą – būvį, kaip aliuzija į vieningą komandos branduolį, atskleidžia nufilmavus filmą, pažymint projekto pabaigą, kai darbuotojai atsinešdavo į filmo baigimo vakarėlius ar filmo premjeras ir šukes:

Tas susirenkam, būdavo toks kaip ir susiejimas, kaip ir nežinau, balius, kur nors užsakyta, kai jau pabaigta viskas. Visi su lėkštės gabaliukais, kas turėdavo, kas atsinešdavo, dar tokia tradicija (VDU ER 2725/112).

Kintantis darbuotojų požiūris į darbą, lojalumo silpnėjimas daro įtaką ir šios tradicijos reikšmingumui. Yra pateikėjų, teigiančių, kad ši tradicija šiomis dienomis prarado prasmę, nes kine dirbantys žmonės nebėra suinteresuoti išlaikyti pirminį komandos branduolį:

Čia yra tokia tradicija, tarsi palinkėjimas, kad ateitų sėkmė, o sėkmė tada, kada, reiškia, nesubyra komanda. Bet pasižiūrėjus šios dienos kontekste, tai labai juokingai atrodo šita tradicija, kadangi, kai pradedi filmuot filmą, o pabaigoje žmonių koks dvidešimt procentų turbūt tų pačių (VDU ER 2725/84).

Kad lėkštės daužymo tradicija aktyviai palaikoma ir tęsiama šiomis dienomis Lietuvos kino gamybos sferoje, teigti negalime. Pastebimas tradicijos nykimas, ypač tarp jaunesnės kartos darbuotojų, įvertinant, kad tradicija ilgainiui praranda ne tik simbolinę prasmę – užtikrinti projekto sėkmę, bet ir apskritai siekį įtraukti ritualinius veiksmus filmavimo metu. Jaunesni kino gamybos darbuotojai linkę atsisakyti lėkštės daužymo kaip sovietinių laikų primestos, to laikmečio palikimo tradicijos:

<...> girdėjau, kad kai kurie jauni režisieriai ir atsisako tą lėkštę daužyt, nes čia maždaug kaip ir iš sovietų atėjusi tradicija (VDU ER 2725/2).

Nu jo, aš tai vat nemėgstu šito kažkaip, <...> gal dėl to, kad išgirdau neva tai yra atėję iš rusiškos mokyklos. Tai man kažkaip taip nu, kad tai nėra lietuviška kažkokia nu istorija ir kad tai yra atėję iš svetur, tai man kažkaip nėra, kad labai tradicija (VDU ER 2725/50).

Kiti jaunosios kartos atstovai tai priskiria „senovei“ ir filmo kūrimą traktuoja pragmatiškai:

Nu jo, nu nėra čia to kažkokio lėkštės daužymo, kad čia būtų, kaip ten buvo kažkaip tai anksčiau, ten senovė būdavo labai toks priimtinas dalykas, kad čia pasiseks. Kažkaip tai atrodo, kad, nu man atrodo, kinas nėra sėkmės faktorius, tai yra labai sunkaus, ilgo darbo ir atsidavimo dalykas (VDU ER 2725/115).

Nors atrodytų, kad tradicija yra užgimusi Tarybų Sąjungoje ir toliau tęsiama postsovietinėse šalyse, viena kino prodiuserė minėjo, jog neseniai susidūrė su lėkštės daužymu prancūzų kino gamybos projekte Lietuvoje. Jos nuomone, šis ritualas galimai paplitęs tose šalyse, kurios turi stiprias kino mokyklų tradicijas (VDU ER 2725/89).

„**Šimtukas pliauškėje**“. Kiekvienoje filmavimo aikštelėje yra vienas senas, ilgas metus jau trunkantis, kasdienis ritualas – pliauškės garsas prieš pat filmavimo scenos pradžią. „Filmavimo pliauškė – tai nedidelė lentelė su informacija apie filmą, sceną ir dublį. Tai – kino skirtukas, įrašė atskiriantis kiekvieną dublį ir sceną. Jos viršuje yra pora vyriais sujungtų lentelių, kurias galima greitai sumušti, išgaunant tą aštrų garsą, kuris pliauškei ir suteikė jos pavadinimą. Šis prietaisas yra skirtas garso ir vaizdo įrašų sinchronizavimui“ (Nodum 2020). Pliauškė, kaip ir filmavimo kamera, yra vienos iš svarbiausių ir populiariausių kino industrijos simbolių. Todėl natūralu, kad su šiais filmavimo darbo įrankiais, kurie yra neatsiejama kiekvieno filmavimo dalis, susijusios ir tam tikros ritualinės praktikos.

„Šimtukas pliauškėje“ – tradicija, paplitusi ne tik Lietuvoje, bet ir kitose užsienio šalyse. Disertacijos autorės darbo patirtis atskleidžia, kad ši tradicija populiarsnė užsienio rinkai skirtų filmų filmavimo metu Lietuvoje, kai Lietuvos kino gamybos darbuotojai ir gamybos įmonės atlieka aptarnaujančiojo,

servisinio, personalo paslaugas. „Šimtukas pliauškéje“, kaip ritualinis, simbolinis veiksmas, pasižymi aiškiu ir nusistovėjusiu scenarijumi – filmavimo metu pliauškéje išvydus 100-ojo, 200-ojo, 300-ojo kadro skaičių, šis momentas yra garsiai pranešamas visai filmavimo komandai su įpareigojimu konkrečiam asmeniui ar padaliniiui šio užfiksuoto momento proga pamaloninti komandą arba kitu atveju – visiems kartu pažymėti šį įvykį.

Antai skandinavai, ypač suomia, kiekvieną „šimtuką pliauškéje“ (100-ąjį, 200-ąjį, 300-ąjį ir t. t. kadra) siūlo atšvęsti išgeriant po stipriojo gėrimo stikliuką. Dirbant su užsieniečiais Lietuvoje pastebėta ir kitokių šimtojo kadro tradicijų, pavyzdžiui, kai vis kitas padalinys gauna užduotį pamaloninti, nustebinti filmavimo grupės narius:

Taip pat yra dar tokia tradicija – kas šimtą kadrų kiekvienam departamentui priskirt, kad tas šimtinis kadras yra jo, ir departamentas turi surengt staigmeną visai komandai. Tai kažkokį ten skanėstą atnešt ar kažkokių dovanėlių, nu tas tokių simbolių, kad kažkaip praskaidrint tą, tą šimtinę pliauškę. <...> Kad būtų proga pasidžiaugt, o ne tik darbas, darbas (VDU ER 2725/103).

Vokiečiai turi net terminą šimtukui arba vienodiems skaitmenims pažymėti – *Schnapsklappe* ir pakelia gėrimo taureles arba prieš tai paskiria asmenį ar padalinį, šia proga turėsiantį pavaišinti visus komandos narius.

Šnapsklape – tai yra, kai ant pliauškės ten, pavyzdžiui, šimtas, kai yra, šimtinis dublis, arba, pavyzdžiui, du šimtai, trys šimtai arba tra lia lia. Tai tada, tarkim, ta šnapsklape, sako, šitą šnapsklapę skiriam prodiuseriams, tarkim, šimtas kai būna. Ir tada prodiuseriai turi vaišinti arba kažkokį ten pasirodymą, arba dovanėlę, ką nori daryti visam team'ui [angl. komanda – A. S]. Tada, pavyzdžiui, dviejų šimtų, sako, šitą skiriam grimui. Nu ir tada ten grimas turi, pavyzdžiui, irgi ten, nežinau, nupirkt bulkučių, ten kojines numegzt, nu bet ką, nu ką nori, ką sugalvot biškį pramogėlę team'ui (VDU ER 2725/61).

Tačiau neformalių pokalbių su vokiečių kino gamybos atstovais metu paaiškėjo, kad jie paprastai pažymi ne „šimtukus“, o vienodų skaičių kombinacijas pliauškéje. Pavyzdžiui, 22-asis scenarijaus scenos numeris, 2-asis dublis, 2-asis kadras. Tokiais atvejais paskiriamas žmogus ar padalinys, turįs pamaloninti komandos narius vakarėliu, gėrimais, ledais ar kitais dalykais. Tikėtina, kad ši tradicija į vokiečių kino industriją atkeliavo iš visuomenėje plačiai paplitusios tradicijos, vadinamos *Schnapszahl* [vok. – numeris, kurio visi skaitmenys yra vienodi, arba girtavimo numeris – A. S.]. Šiuo terminu apibūdinamas skaičius, sudarytas iš vienodų skaitmenų. Dažnai jis vertinamas kaip „sėkmės ženklas“, jei atsiranda, pavyzdžiui, valstybiniuose numeriuose, datose, pirkimo čekiuose, žaidimuose. Antai jeigu parduotuvės čekio suma yra 5,55, galima tikėti, kad ši diena yra laiminga ir reikėtų nusipirkti loterijos bilietą. Neretai *Schnapszahl* siejamas

su alkoholiu, ypač žaidimuose, tokiuose kaip smiginis ar kauliukai: jeigu žaidėjas gauna *Schnapszahl* – jam gali tekti pirkti gėrimus kartu su juo žaidžiantiesiems (Shipley 2014).

Kartais už komandos pamaloningumą atsakingas žmogus ar padalinys suplanuojamas iš anksto, pagal tam tikrą seką, pavyzdžiui, 100-asis skaičius pliauškėje – režisierius, 200-asis – operatorius ir kameros komanda, 300-asis – filmo dailininkas, 400-asis – aktoriai ir t. t. Vokiečiai linkę paskirti asmenis ir padalinius, pradėdami nuo daugiausia uždirbančiųjų: pirmi – prodiuseriai, antras – režisierius, trečias – operatorius, ketvirti – aktoriai ir t. t.

Visgi pastebima, kad „šimtukas pliauškėje“ šiomis dienomis aktyviau palaikomas užsieniečių projektuose, kuriuose dirba Lietuvos kino gamybos darbuotojai, tačiau vyresnės kartos pateikėjai minėjo, kad ši tradicija gyvavo Lietuvoje dar sovietmečiu – kiekvienas šimtukas buvo atšvenčiamas pasisėdėjimu ar pakeliant šampano taurę:

<...> šimtas tai visada būdavo šventai švenčiamas kadras (VDU ER 2725/112); Mano laikais buvo švenčiamas ir pažymimas ne tik pirmasis kadras, bet šimtas kadras, dušimtas, kiekvienai va tokie su nuliukais kadrai (VDU ER 2725/88).

Pliauškei, kaip svarbiam filmavimo atributui, simbolinės prasmės suteikimas aptinkamas ir Azijos šalių kino industrijose. Pavyzdžiui, vieno filmavimo metu Tailande pirmajai filmavimo dienai buvo sukurta speciali pliauškė, ant kurios buvo trys žodžiai: „auksas“, „deimantai“, „pinigai“. Teigiama, kad Tailando filmavimo grupei būdinga pirmąją filmavimo dieną surengti ceremoniją, kuri atneštų laimę ir sėkmę filmo gamybai. Taip pat pabrėžiama, kad ceremonijai sukurta pliauškė nebuvo naudojama tolesnio filmavimo metu, o atliko tik simbolinę, ritualinę funkciją per ceremoniją (Google Arts & Culture 2001). Kitas atvejis – pirma Indijos kino gamybos kompanijos filmavimo diena pradėta ritualine ceremonija, kurios metu įžymus kino kūrėjas draugišku gestu atlieka pirmos pliauškės sudaužimą (Movie Wingz 2022).

Dovanų dovanojimas. Pasak R. Paukštytės-Šaknienės, „dovanų dovanojimas – neabejotinai svarbus socialinis reiškinys, kuris neretai yra neatsiejama ritualo dalis, formuojanti priklausomybės šeimai ir platesnėms socialinėms bendrijoms jausmus“ (Paukštytė-Šaknienė 2013, 316). Kad tai svarbu kine dirbantiems žmonėms, galime teigti iš dalyvaujamojo stebėjimo ir interviu su pateikėjais medžiagos. Pasibaigus projektui dovanoti dovanas – plačiai paplitusi tarp kino gamybos darbuotojų tradicija. Dovanų dovanojimas paremtas ne tik malonių dėmesio parodymu, bet daugiausia skirtas padėkai už tam tikrą kartu įgyvendintą projektą išreikšti, taip pat parodyti, kad žmogus buvo ir yra reikalingas, ir taip įvertinti jo darbo indėlį. Taigi galime teigti, kad dovanų dovanojimas ne tik sustiprina žmonių darbinius ryšius bei santykius, bet ir užtikrina tų santykių

tęstinumą. Darbuotojas, gavęs dovaną, įvertins tai ir priims kaip malonų dėmesio parodymą, kas ateityje gali lemti ir jo sprendimą dirbti su tais pačiais žmonėmis.

Dovanų dovanojimą, pagal tai, tarp kokių žmonių jis vyksta, galime suskirstyti į tris grupes: a) tarp atskiro departamento darbuotojų; b) tarp aktorių ir darbuotojų; c) tarp gamybos kompanijos ir darbuotojų.

Dovanų dovanojimas atskirame padalinyje dažniausiai būna paplitęs tada, kai padalinio vadovas kaip atsidėkojimą įteikia dovanas savo komandos nariams. Pabrėžiama, kad padėka skiriama už projekto metu kartu praleistą laiką, bendrą darbą:

Gal tradiciją tokių bandau sau įsivest, kad po kiekvieno filmo savo bendradarbiams noriu dovanot kokią nors dovaną, ką jie prisimintų. Tai ar knygą, kurią galės paskaityt, su kažkokia mano dedikacija, mintim ir padėka, kad buvom kartu tą laiką, buvo jis lengvas, sunkus, jau čia pagal aplinkybes. Tai gal va šita tradicija (VDU ER 2725/95).

Tai aš visą laiką po projektų stengiuosi savo komandai duoti minimalias kažkokiąs, gali pasakyti, dovanėlės arba atsiminimo kažkokį elementą, padėką, ačiū pasakyti, kad dirbo komandoj. Nes, manau, yra svarbu žmogui žinoti, kad jis buvo reikalingas ir jis yra komandos dalis (VDU ER 2725/69).

Kartais vyksta atvirkuščiai, padalinio darbuotojai dovanoja dovaną vadovui. Ši tradicija būdinga kameros padaliniui, kai su kamera dirbantys darbuotojai po projekto dovanoja filmo pliauškę filmo operatoriui, kartais, turint jų daugiau, – ir filmo režisieriui:

Na ritualas, tradicija – tai po filmo padovanoti pliauškę režisieriui ir operatoriui. Jeigu nėra tiek pliauškių, tai nu priklausomai vis tiek tu esi kaip ir operatoriaus pavaldinys, jeigu taip galima pasakyt. Tai man jau bent prioritetas yra padovanoti pliauškę operatoriui (VDU ER 2725/42).

Padaliniai ir jų darbuotojai, kurie glaudžiau dirba su aktoriais, labai dažnai aktorių apdovanojami padėkos dovanėlėmis. Pavyzdžiui, atsisveikinimo dovanų gauna grimerės, kostiumininkės, kurios kiekvieną dieną aktorius palydi ir išlydi į filmavimo aikštelę: grimuoja, nuvalo grimą, aprenkia filmavimui, nurengia po filmavimo. Dovanėlės būna įvairiausios: šampanas, gėlės, juvelyriniai dirbiniai, dovanų kuponai ir pan. Kartais ir patys darbuotojai, užmezgę artimesnius draugiškus ryšius su aktoriais, taip pat jiems paruošia atsisveikinimo dovanėles.

Kai aktorius baigia filmuotis filme, nesvarbu, ar tai būtų filmo pradžia, vidurys ar pabaiga, filmavimo aikštelėje yra garsiai pranešama, dažniausiai ir per radijo stotelės ryšį, kad aktorius baigė filmuotis konkrečiame projekte. Po šios informacijos jis sulaukia visos komandos plojimų, padėkų, taip pat dovanų iš kino gamybos kompanijos.

Už filmo įgyvendinimą atsakinga gamybos kompanija visiems komandos nariams įteikia prisiminimo dovanėles, paprastai pažymėtas to filmo pavadinimu. Dažniausiai dovanos būna praktiškos, kad tiktų panaudoti filmavimo aikštelėje: kuprinės, gertuvės, džemperiai, tušinukai, marškinėliai, kepurės ir pan.:

Po filmo būna, kad dažnai dovanoja dovanas jau kaip ačiū grupei gamybos ofisas, prodiuseriai. Tai čia nuo anksčiau buvo labai populiarios maikutės visokios, tada kepurėlės, <...> dažniausiai būna filmo pavadinimas, įmonių pagrindiniai logotipai (VDU ER 2725/23).

Nors tyrinėjimuose, kuriuose gvildenami dovanų dovanojimo, keitimosi dovanomis klausimai, viena iš vyraujančių tendencijų – dovanos yra neatlygintinos, be įsipareigojimo grąžinti ar formuoti socialinius santykius (Pyyhtinen 2014, VII), tačiau Lietuvos kino gamyboje tokią tendenciją galima pritaikyti tik iš dalies. Nors atrodytų, kad dažniausiai dovanos teikiamos nuoširdžiai, siekiant atsidėkoti, tačiau tai neišvengiamai lemia ir siekį užtikrinti santykių tęstinumą kitų projektų metu, kas labai svarbu kino industrijoje – noras dirbti su laiko patikrintais, patikimais žmonėmis.

Bendra komandos nuotrauka. Sužinoti, kokie žmonės dirbo konkrečiame filme, gali padėti komandos narių sąrašas, filmo pabaigoje pasirodantys titrai ir bendra komandos nuotrauka, daryta filmavimo metu. Bendros komandos nuotraukos tradicija būdinga tiek lietuviškuose, tiek užsienio kino gamybos kompanijų filmuose, todėl tai rodo, kad žmonėms, dirbantiems kino gamyboje, svarbu ne tik užfiksuoti kiekvieno filmo filmavimo komandą, bet svarbi ir nuotraukos, kaip iliustruojančios prisiminimus, reikšmė. Lietuvoje ši tradicija gyvuoja nuo sovietinių laikų, ir nors ne visuose projektuose, bet yra aktyviai tęsiama iki šių dienų:

Būdavo visą laiką daroma, dabar jau, dabar jau kelis filmus neatsimenu, kad būtų daroma. Bet šiaip, šiaip dažniausiai daroma, <...> nuotraukų aš daug turiu, <...> ir po lietuviškų kinų daromos yra nuotraukos visą laiką. Čia yra šita tradicija (VDU ER 2725/110).

Kiekvienas filmas turėdavo fotografą, jis fotografuodavo ir kadrus, ir filmavimo momentus, ir, be abejo, šventes tokias, be abejo, šventes, ir pati didžiausia ir būtiniausia tradicija – tai buvo pabaigus, kaip jau aš sakiau, filmą, nufilmavus paskutinį jo kadrą, visi filmavimo grupės nariai, kartu su aktoriais, dalyvavusiais tame kadre, padarydavo bendrą nuotrauką (VDU ER 2725/88).

Kino gamybos darbuotojai ne kartą teigė, kad gyvenimą skaičiuoja ne metais, o filmais, kuriuose dirbo. Todėl gyvenimo etapai, pažymėti filmais, užfiksuoti fotografijose, pateikėjams yra svarbūs, atsimenant ne tik tai, koks filmas buvo filmuojamas, bet ir su kokiais žmonėmis tada buvo dirbta kartu. Ilgą laiką fil-

mavimo komandų fotografijos buvo daromos fiziniu formatu, todėl pateikėjų neretai kolekcionuojamos:

Visą albumą turiu, jau ypač paskutinės, yra labai gera nuotrauka, turiu, kadangi pats didžiausias filmas, kur teko man būt, tai buvo „Atila hunų vadas“, tai grupė buvo žmonių 125 (VDU ER 2725/117).

Vyresnės kartos pateikėjai minėjo, kad anksčiau bendrai nuotraukai būdavo fotografuojamosi pirmąją filmavimo dieną (VDU ER 2725/104), tačiau pastaruoju metu tai daroma jau artėjant prie projekto pabaigos arba atsižvelgiant į tai, kada filmavimo aikštelėje yra didžiausias skaičius tame projekte dirbančių darbuotojų. Sovietmečiu Lietuvos kino studijoje dirbę darbuotojai turėjo tradiciją komandos nuotraukai susirinkti ant studijos laiptų.

Dažniausiai gamybos biuras komandos nuotraukas fiziniu formatu (nors pasitaiko, kad atsiunčia elektroniniu paštu) dovanoja komandos nariams per filmo pabaigos vakarėlį:

Vat dovanėlę, gal komandos vat nuotrauką, vis nu tokia klasės, kaip klasės nuotrauka, padalina visiems, padovanoja (VDU ER 2725/46).

Labai dažnai filmavimuose dalyvauja ir „užkadrinis“ fotografas, kuris fiksuoja kasdienes filmavimo dienų akimirkas:

Yra taip, kad filme dirba dar ir šalia operatoriaus fotografas, kuris daro kadrus ten reklamai tokius visokius ten. <...> Taip, aikštelės, nu tokius momentus visokius filmavimo, tai irgi paskui, jeigu jisai jau tvarkingai dirba, tai po filmo jis tau tokį kaip, nu, ne tai, kad albumą, bet tokį pluoštą visokių nuotraukų tavo kiekvienam padalina (VDU ER 2725/117).

Neretai, pasibaigus filmavimo etapui, tomis fotografijomis kino gamybos kompanija dalijasi su visais komandos nariais, tačiau vienas iš pagrindinių tų fotografijų vaidmenų – jų demonstravimas, rodymas per filmo pabaigos vakarėlį, visiems kartu švenčiant filmo užbaigimą, kartu prisimenant ir filmavimo akimirkas.

Atskirų filmavimo projektų tradicijos. Svarbu pažymėti ir tai, kad tradicijos neretai sukuriamos ir palaikomos tik tam tikro projekto metu. Pavyzdžiui, Lietuvoje ir Ukrainoje filmuojant vėliau visame pasaulyje išgarsėjusį TV serialą „Černobylis“, kiekvieną penktadienį buvo skelbiama loterija – komandos nariai galėdavo pirkti neribotą kiekį loterijos bilietų, ir pasibaigus filmavimo pamainai būdavo traukiamas nugalėtojas. Tikėtina, kad ši tradicija atkeliavo kartu su amerikiečių kino gamybos atstovais iš Holivudo, nes viena pateikėja minėjo panašią tradiciją gyvavus filmuojant „Robiną Hudą“ (1997–1999 m.):

<...> yra kine tokių, kad, pavyzdžiui, penktadieniais visą laiką būdavo, bet čia amerikiečiai atvežė tą kultūrą, bet tiktai tuo ir baigėsi, dabar aš nematau jos. Bet vadindavosi „Show me your money“ [parodyk man pinigus – A. S.]. Tai kiekvieną

penktadienį rinkdavosi visi, po dvidešimt dolerių įmesdavo arba po penkis nu eurus ar kuo mes ten tada buvom – su litais. Ir mes sumesdavom tuos pinigus ir paskui gale, gale dienos, penktadienį, kažkuris vienas ištraukia, mes mesdavom pinigus ir ant to pinigų užrašydavom vardą. Tu gali savo vardą užrašyt, tu gali draugo vardą rašyt, ką tu nori. Ir tas ištraukdavo, kurio tas, ir visus tuos pinigus pasiimdavo (VDU ER 2725/71).

Įdomu tai, kad yra ir vieno asmens sugalvotų tradicijų, kurios tęsiamos metai iš metų. Pavyzdžiui, operatorius Ramūnas Greičius po kiekvieno projekto, norėdamas atsidėkoti kameros padaliniui, visus jo darbuotojus sukviečia į cigarų rūkymo ritualą. Kiekvieną kartą fotografuojamasi bendrai nuotraukai su visais rūkančiaisiais:

Tau labai svarbu po filmo kažkokiu būdu tiems žmonėms, kurie su tavim išbuvo visą filmą, padėkoti, padėkoti kažkokiu būdu, tai tu sukuri kažkokią savo legendą, <...> jiems atsidėkoti būtent tai, kad tu tarsi priėmėi į savo komandą (VDU ER 2725/84).

Neretai tradicijos, gimusios kokio nors projekto metu, gyvuoja tik tol, kol vyksta filmavimas. Pavyzdžiui, filmuojant vieną norvegų TV serialą, dalis darbuotojų ketvirtadieniais apsirengdavo marškinėlius su kaukolės simboliu. Tą dieną jie fotografuodavosi bendrai nuotraukai, kuria vėliau dalydavosi socialiniuose tinkluose. Tokia ketvirtadieninė tradicija jokios prasmės neturėjo, darbuotojai tiesiog tai darė dėl pramogos.

Kostiumų padalinyje nereta tradicija penktadieniais valgyti tortą. Minėtu veiksmu komandos nariai siekia praskaidrinti filmo gamybos rutiną ir pamalontinti save už sunkiai atliktą darbą.

Ne vienas pateikėjas minėjo ir tam tikruose projektuose puoselėjamą tradiciją, kurios palaikymas, tikėtina, daugiausia priklauso nuo pirmojo režisieriaus asistento, kuris vadovauja filmavimo procesui. Pirmiausia reikėtų paminėti, kad filmavimo aikštelėje visada prašoma laikytis tylos, ypač kai filmuoja kamera. Todėl filmavimo aikštelėje suskambus telefonui, jo savininkas „už nusižengimą“ turi atsilyginti šampano buteliu:

Jeigu kažkas telefono neišsijungia, ir jis suskamba kadro metu, nu tai ten stato šampaną (VDU ER 2725/57).

Tam tikrais atvejais šampano butelių skaičius „nusižengusiajam“ priklauso nuo to, ar telefonas suskambo, kai kamera nefilmuoja ir darbuotojai ruošiasi filmavimui (1 šampano butelis), ar kadro metu, kai kamera filmuoja (2 šampano buteliai).

Apibendrinant galima teigti, kad didžioji dalis Lietuvos kino gamybos darbuotojų palaikomų tradicijų yra perimtos arba skolintos iš kitų šalių kino gamybos darbuotojų bendruomenių. Laikiniai projektų metu atliekami veiksmai ir

praktikos dažniausiai sukuriama pavienių darbuotojų ar padalinių ir dažniausiai yra būdingi tik dirbant Lietuvoje. Pastebėta, kad jaunoji karta nekuria naujų tradicijų ar ritualų ir neretai nepuoselėja ankstesnių kartų darbuotojų tradicijų, jų visai atsisako, susikoncentruodami tik į filmo kūrimą. Kino gamybos darbuotojų socialiniai ryšiai stiprinami teikiant dovanas ar susikuriant tradicijas, ritualus ir kasdienes praktikas, kurios praskaidrina darbo rutiną ir suteikia galimybę kartu pabūti, pamaloninti, nustebinti savo kolegas.

Kino gamybos darbuotojų prietarai

Pagrindiniai bruožai, apibūdinantys prietarus, yra svarbios vietos užėmimas kasdienės kultūros erdvėje, pasižymėjimas dideliu imlumu ir perimamumu bei perdavimu iš kartos į kartą. Taip pat prietarai apima gana platų reiškinių spektrą: atskiri reiškiniai, daiktai, idėjos ar net etninės grupės (Pruskus 2011, 146). Studentų prietarus tyrinėjusi etnologė Eglė Savickaitė teigia, kad šiuolaikinę prietaro sąvoką dėl jos platumo nėra taip lengva apibrėžti. Pasak jos, taip yra todėl, kad sąvoka „apima įvairius sėkmės įvaldymo konkrečioje veiklos srityje būdus, technikas“ (Savickaitė 2010, 30). Tačiau prietarai susiję ne tik su norima ir siekiama sėkme, bet ir lydimi neigiamo efekto ar baimės, kad kažkas nepasiseks ar neįvyks.

Tarp kino gamybos darbuotojų paplitę prietarai susiję su jų darbo priemonėmis (daiktais), darbo specifika (veiksmais) ar asmeniniais įsitikinimais. Taip pat yra prietarų, kurie paplitę tarp visų darbuotojų, padalinių arba palaikomi tik pavienių asmenų.

Vienas iš populiariausių prietarų, visuotinai paplitęs ir įsitvirtinęs filmavimo aikštelėje, yra toks: jeigu valgai rekvizitą, miegi su masuote. Tikėtina, kad ši prietarą sukūrė dailininkų padalinio darbuotojai, tikėdamiesi apsaugoti vaidybinių maistą nuo komandos narių. Kino dailininkas Raimondas Dičius minėjo, kad ankstesniais laikais ant filmavimui reikalingo maisto būdavo lašinami netgi cheminiai preparatai, kad nei masuotė – masinių scenų aktoriai, nei kiti kino gamybos darbuotojai neliestų ir nevalgytų filmavimui skirto maisto (VDU ER 2725/99). Pirmasis režisieriaus asistentas antrina, kad šis prietaras turi visiškai pragmatinę funkciją:

Rekvizito valgyt nevalia, nes tai yra rekvizitas, scenoj atlieka savo funkciją, ir jeigu ten bus mažiau penkiom vynuogėm ant kekės, tai matysis. Tai, žinai, negali to daryt, o jeigu jau tai padarei, nu tai va tau bausmė (VDU ER 2725/82).

Žmonėms, nedarbantiems kine, išgirdus šį prietarą, kyla klausimas, kodėl pabrėžiamas miegojimas su masuote. Neformalių pokalbių su pateikėjais metu jie bandė tai aiškinti tuo, kad ankstesniais laikais masinių scenų aktorių darbas ne-

būdavo mokamas arba būdavo prastai mokamas, todėl į jų gretas susirinkdavo įvairių socialinių sluoksnių, marginalinių grupių asmenys. Todėl kaip bausmė nurodoma miegojimas su tarsi „atskirtais“, visuomenės atstumiančio, neigiamo požiūrio lydimais asmenimis.

Skirtinguose padaliniuose dirbantys žmonės tiki prietarais, kurie dažniausiai susiję su jų pačių darbo specifika ar priemonėmis. Pavyzdžiui, kostiumų padalinyje dirbanti pateikėja minėjo, kad kartais vidinėje savo drabužio pusėje įsisega žiogelį sėkmei (VDU ER 2725/27). Plačiai visuomenėje gyvuojantis prietaras, kad negalima siūti ant žmogaus, paplitęs ir kostiumų padalinyje. Viena pateikėja akcentavo, kad drabužį reikia pataisyti iki aktoriui jį apsirengiant arba nurengus (VDU ER 2725/102). Viena iš šio prietaro versijų grindžiama tuo, kad siūdama ant aktorius kostiumininkė gali užsiūti jo atmintį ir jis pamirš tekstą (užfiksuota neformalaus pokalbio metu su kostiumų dailininke)².

Vyresnių grimotojų kartos perduotas prietaras vis dar paplitęs tarp kai kurių dabar dirbančių grimotojų:

Aš prietarų tai turiu, bet čia galbūt nuo seniau atėję, nes galbūt čia tos vyresnės grimotojos, žinai, perdavė. Tai mano didžiausias prietaras yra tai, kai nukrenta šukos arba šiaip kažkoks daiktas, dažniausiai, aišku, iš rankų krenta šukos arba tepukai. Aš turiu būtinai pirmiausia ne pakelti, o priminti ir tada pakelti. <...> Su koja priminti tą daiktą, kad man sektųsi (VDU ER 2725/54).

Tai tas buvo, kad negali šukų pakelti, tu turi priminti, užminti su koja ir tada pakelti <...> tai yra toks daugiau nesėkmės simbolis. Bet čia yra atėję iš senų senovės, aš sakau, kai aš dirbt pradėjau, tai senos grimerės taip visada sakydavo daryti (VDU ER 2725/69).

Panašų prietarą minėjo ir kino režisierius Raimundas Banionis: jeigu aktoriui tiek teatre, tiek kine nukrenta tekstas, pirma jis turi ant jo atsisėsti ir tik tada gali pakelti. Tačiau režisierius pabrėžia, kad ne visi laikosi šio prietaro, ypač jaunimas (VDU ER 2725/77). Toks prietaras gyvuoja ir Rusijoje, ten jis į kiną atkeliavo iš teatro – nepaisant to, kur nukrinta tekstas (į balą ar ant žemės), aktorius vis tiek turi pirma ant jo atsisėsti (Теленеделя 2018).

Kameros padalinyje prietarų laikomasi tada, kai norima paveikti filmavimo kameros darbą. Kino režisierius minėjo:

<...> operatorius Jonas Gricius filmuojant lauke prašydavo kameros departamento darbuotojų paslėpti, užmaskuoti kamerą, kad dangus nematyty. Tokiu atveju dangus bus toks, kokio reikia tai filmavimo dienai (VDU ER 2725/88).

² Analogiškas prietaras galioja ir liaudies tikėjimuose. Pavyzdžiui, „Nelopyk, neužsiūdinėk rūbų ir neduok kitam to daryti, nenusiėmęs jų, nes atmintį pamesi. Bet jei ką nors į burną įdėsi, tai nepamesi atminties“, LMD III 63(3(77)).

Ankstesnių laikų operatorių prietaras, kai filmai dar būdavo filmuojami juosta: *jeigu juosta užstrigo, ten toliau su ta pačia kamera nefilmuot* (VDU ER 2725/14).

Laikomasi ne tik prietarų, bet ir, kaip pateikėjas iš dailės padalinio pažymi, naudojamos tam tikros paslaptys ar triukai tikslui ar emocijai pasiekti:

Žinau šitą iš senų laikų, žinau ir pats naudoju. Ligoninė, jeigu įrenginėjama ligoninė, prieš filmavimą, kai ateina režisierius priimti aikštelės, dailininkas ar ten dekoratorius visada paima šitų iš, nu kaip būna, kad eini į dantų kabinetą, kur yra toks specifinis kvapas, nu vaistų kvapas <...>. Pašlaksto, kad būtų kvapas. Kai tu įeisi į paprastą kambarį, į paviljoną, į ligoninę, režisierius, visi žiūrės kitaip. Kai įeina, ligoninės kvapas, tai yra vaistų kvapas, tai yra iš karto, o, viskas tvarkoj, gerai. Čia dailininkų slaptas dalykas yra. Dauguma taip daro, ir žinau, kad visą laiką pasitvirtina (VDU ER 2725/14).

Vyresnės kartos pateikėjas minėjo, kad vienas dailės padalinio darbuotojas išpurkšdavo filmavimo aikštelę levandų kvapu (tikėtina, dėl to, kad levandų kvapas yra atpalaiduojantis), kad režisierius, atvykęs apžiūrėti dekoracijos, patvirtintų jos tinkamumą projektui (VDU ER 2725/76).

Užfiksuota ir prietarų, paremtų labiau asmeniniais įsitikinimais. Pavyzdžiui, tarp vyrų yra paplitęs prietaras nesikirpti plaukų ir neskusti barzdos tol, kol vyksta projektas. Už specialiuosius efektus filmuojant atsakingas pateikėjas tikino, kad šis prietaras ne kartą pasiteisino, nes, nesilaikant jo, kildavo nenumatytų problemų. Minėtasis pateikėjas yra sukūręs ir sėkmingą skaitmenų kombinaciją, kuri dominuoja tiek jo įmonės automobilių valstybiniuose numeriuose, tiek darbo atributikoje. Jo teigimu, matydamas savo skaičius, jis būna ramus, nevyksta jokių „kliurkų“; kad filmavimas vyktų sėkmingai, jį ir jo komandą turi lydėti tie skaičiai (VDU ER 2725/96).

Interviu su vyresnės kartos pateikėjais metu užfiksuota, kad kino gamybos darbuotojų prietariai, paremti tam tikromis mėnesio ar savaitės dienomis, darė įtaką filmavimui:

Trylikto dieną jokio filmavimo nebūdavo. Pasiruošimo dieną darydavo <...>. Ir kaip tiktai sekmadienį darbas, taip pas mus nelaimė (VDU ER 2725/3).

Mano tradicija nepradėti pirmadienį filmuot <...>, o nuo antradienio pradėkim filmuot <...>, pirmadienį kažkaip sako ne, aš neturiu logikos, tai nematau čia jokios (VDU ER 2725/77).

Relinginga kino prodiuserė minėjo, kad prieš kiekvieną projektą apsilanko bažnyčioje pasimelsti:

Aš kiekvieną kartą prašau Dievo apsaugos, nes tu gali turėti gerą komandą, visi mes galime būti pasiruošę, galime būti padarę visas saugos taisykles, bet nu, neduok Dieve, kas nors paslys, užsimuš, <...> tai čia mano yra, prodiuserio, kuris yra

nesusipykęs su tikėjimu, ritualas, kad aš tikrai prieš kiekvieną filmą einu į mišias (VDU ER 2725/89).

Taigi prietarus, būdingus kino gamybos darbuotojams, būtų galima suskirstyti į bendrus (skirtus visiems darbuotojams, pvz., nevalgyti rekvizitinio maisto), padalinių (grimo, kostiumų ir kt.) ar pavienių asmenų. Taip pat ir pagal tai, į ką tie prietariai nukreipti: susiję su darbo priemonėmis, darbo specifiką ar asmeniniais įsitikinimais. Paprastai prietariai yra paremti asmeniniais įsitikinimais bei tikėjimais ir dažniausiai paplitę tarp vyresnės kartos atstovų. Prietariai, paplitę tarp kino gamybos darbuotojų, dažniausiai skirti sėkmei privilioti, baimei ir nerimui arba nepageidaujamam rezultatui išvengti.

Išvados

Kino gamybos darbuotojų bendruomenės narių bendrumas ir tarpusavio ryšiai stiprinami ir palaikomi kolektyviai dalyvaujant tradicijų, ritualų ar kasdienių praktiškų veiklose, kurios praskaidrina darbo rutiną ir suteikia galimybę pabūti, pamaloninti ar nustebinti vieniems kitus.

Atliktas tyrimas atskleidė, kad Lietuvos kino gamybos darbuotojai ne tik puoselėja ir iš kartos į kartą perduoda jau egzistuojančius ritualus ir tradicijas, bet neretai sukuria ir tęsia trumpalaikes veiklas bei praktikas, kurias taip pat suvokia ir įvardija kaip *tradicijas*. Visos aptartos tradicijos, būdingos Lietuvos kino gamybos darbuotojams, yra atkeliavusios iš sovietmečio (lėkštės daužymas, bendra komandos nuotrauka, „šimtukas pliauškėje“) arba jau po Nepriklausomybės atkūrimo (dovanų dovanojimas), kai Lietuvoje filmų gamyba pritraukė užsienio kūrėjų dėmesį.

Tradicijos Lietuvos kino gamybos darbuotojų bendruomenėje – susipynusios, susimaišiusios su kitų šalių kino gamybos darbuotojų tradicijomis ir tapusios labiau tarptautinėmis nei lokaliomis. Lietuvos kino gamybos darbuotojų bendruomenė nepasižymi išskirtinai lietuviškomis tradicijomis, tai puoselėja tik pavieniai asmenys (pvz., operatorius Ramūnas Greičius – cigarų rūkymą) ar padaliniai (pvz., kostiumų padalinys – torto valgymą penktadieniais).

Pažymėtina, kad jaunoji karta neišranda naujų tradicijų ar ritualų ir neretai nepalaiko ankstesnių darbuotojų puoselėjamų tradicijų, atsisako visai, koncentruojasi tik į filmo kūrimą. Kai kurie už filmo įgyvendinimą atsakingi asmenys tikslingai vengia tradicijų ar kitų darbuotojų praktiškų, taupydami brangų filmavimo laiką.

Prietariai Lietuvos kino gamybos srityje skirstomi į bendrus (skirtus visiems darbuotojams, pvz., nevalgyti rekvizitinio maisto), padalinių (grimo, kostiumų ir kt.) ar pavienių asmenų. Labai dažnai susiję su darbo priemonėmis, darbo

specifika ar asmeniniais įsitikinimais. Prietariai vieniems darbuotojams virtę taisyklėmis (nedaryti tam tikrų veiksmų vengiant „bausmės“), kitiems – pagalba (išvengti baimės ir nerimo), tretiems – sėkmės garantu (privilioti sėkmę).

Santrumpos

VDU ER – Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos rankraštynas

LMD – Lietuvos mokslo draugijos archyvas

Literatūra ir šaltiniai

- Astikienė 2022 – Sigita Astikienė. *Kultūros darbuotojų bendruomenės ir jų tradicijos XX a. viduryje – XXI a. pradžioje*. Etnologijos krypties daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Balsys 2005 – Rimantas Balsys. Vaisingumo skatinimas tradicinių vestuvių papročiuose. In *Lyčių samprata tradicinėje kultūroje*. Sud. B. Imbrasienė ir V. Šatkauskienė (p. 62–69). Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras.
- Colas et al. 2000 – Pierre Robert Colas, Philip Reeder, James Webster. The Ritual Use of a Cave on the Northern Vaca Plateau, Belize, Central America. *Journal of Cave and Karst Studies*, 62 (1), 3–10.
- Fidller 2020 – Aleksandr Fidller. Откуда появилась традиция битья тарелок в российском кино. *News. Fidler.Com*. Prieiga internetu: <https://news.fidller.com/tarelka-russia-cinema/>
- Ganti 2012 – Tejaswini Ganti. *Producing Bollywood: Inside the contemporary Hindi film industry*. Durham: Duke University Press.
- Google Arts & Culture 2001 – Google Arts & Culture. *A clapperboard from “Fah Talai Jone” (Tears of the Black Tiger)*. Prieiga internetu: https://artsandculture.google.com/asset/a-clapperboard-from-fah-talai-jone-tears-of-the-black-tiger/mgEpHSAC_oqX0A
- Gricius 2009 – Jonas Gricius. *Vingiai*. Vilnius: Vaga.
- Jonutytė 2011 – Jurga Jonutytė. *Tradicijos sąvokos kaita*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Harris-Papaioannou 2022 – Stacey Harris-Papaioannou. Why Greeks Break Plates: The History Behind the Custom. *Greek Reporter*. Prieiga internetu: <https://greekreporter.com/2022/04/09/smashing-plates-break-greek-custom/>
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas*. Vyr. red. Gertrūda Naktinienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas. Prieiga internetu: <https://ekalba.lt/bendrines-lietuviu-kalbos-zodynas/>
- Malinowski 1948 – Bronislaw Malinowski. *Magic, Science and Religio and Other Essays*. United States of America: The Free Press.
- Movie Wingz 2022 – Movie Wingz. *Actor Rio Raj's new movie launched with ritual ceremony Film-maker Lokesh Kanagaraj's friendly gesture of operating the clapboard for the first shot!!!* Prieiga internetu: <https://byt.lt/UHkTD>
- Nodum 2020 – Nodum. Kam reikalingos ir kaip veikia kino pliauškės? *nodum.lt*. Prieiga internetu: <https://nodum.lt/kam-reikalinga-kino-pliauskes/>
- Ortner 2013 – Sherry B. Ortner. *Not Hollywood: Independent Film at the Twilight of the American Dream*. Duke University Press.
- Paukštytė-Šaknienė 2012 – Rasa Paukštytė-Šaknienė. Tradicijos sampratos šiuolaikinėje Lietuvoje. *Lituanistica*, 58, 2 (88), 206–217.
- Paukštytė-Šaknienė 2013 – Rasa Paukštytė-Šaknienė. Tradicija šiuolaikinių kalendorinių ir gyvenimo ciklo švenčių kontekste. *Res humanitariae*, 14, 302–322.
- Powdermaker 1950 – Hortense Powdermaker. *Hollywood: The dream factory. Anthropologist Looks at the Movie-makers*. USA: Little, Brown and company.

- Pruskus 2011 – Valdas Pruskus. Kompetencijų vaidmuo sprendžiant tarpkultūrinius konfliktus. *LOGOS*, 67, 142–152.
- Pyyhtinen 2014 – Olli Pyyhtinen. *The Gift and its Paradoxes: Beyond Mauss*. London: Routledge.
- Rosten 1941 – Leo Rosten. *Hollywood: The movie colony, the movie makers*. USA: Brace and Company.
- Savickaitė 2010 – Eglė Savickaitė. Studentų prietarai: tradicijos tęstinumas ir masinės kultūros įtaka. *Liaudies kultūra*, 2 (131), 30–35.
- Savoniakaitė 2013 – Vida Savoniakaitė. Tradicijos: etnologų, antropologų metodologijos ir tyrimai. *Res humanitariae*, 13, 246–266.
- Shipley 2014 – Maria Shipley. German Lesson: Schnapszahl. *Pension Sprachshule Maria Shipley*. Prieiga internetu: <http://www.pension-sprachschule.de/anything-german/german-lesson-schnapszahl/>
- Šidiškienė 2019 – Irma Šidiškienė. Profesinio tapatumo stiprinimo praktika: vilniečių profesinė diena. *Lituanistica*, 62, 2 (104), 145–156.
- Телнеделя 2018 – Телнеделя. Главные приметы киношников: чего боятся актеры и режиссеры. *tele.ru*. Prieiga internetu: <http://www.tele.ru/cinema/off-camera/glavnye-prime-ty-kinoshnikov-chego-boyatsya-aktery-i-rezhissery/>
- Wulf et al. 2010 – Christoph Wulf, Birgit Althans, Kathrin Audehm, Constanze Bausch, Michael Göhlich, Stephan Sting, Anja Tervooren, Monika Wagner-Willi, Jörg Zirfas. *Ritual and identity. The staging and performing of rituals in the lives of young people*. The Tufnell Press.

Akvilė Stankutė

‘IF YOU EAT PROPS, YOU SLEEP WITH EXTRAS’: TRADITIONS AND SUPERSTITIONS AMONG FILM PRODUCTION WORKERS IN LITHUANIA

Summary

The article presents mid-20th and early 21st-century traditions and superstitions among film production workers in Lithuania. The purpose of the article is to determine what traditions and superstitions are common among film production workers in Lithuania. To achieve the goal, the following tasks were set: 1) to review the research by other authors on this topic; 2) to distinguish the most common traditions among film production workers; 3) to present the superstitions of film production workers.

The main source for the article is ethnographic field data collected in 2021 and 2022 by the author’s prepared questionnaire ‘Film Production Workers in the Mid-20th and Early 21st Century in Lithuania’. The qualitative method and semi-structured interview were used for collecting data. During this period, 120 interviews were conducted with film production workers. To present

a general view of the selected professional group, informants were chosen from various departments in film production (camera, make-up, art, costumes, lighting, sound, etc). The author's work experience in film production provided all the opportunities to observe while participating. Observations were carried out while participating in the production processes of five films and television series, including both the preparation and filming stages, and also by participating in events in the community of cinema workers: parties at the beginning, middle and end of films, premières, and festivals. Descriptive and interpretive methods were chosen to analyse the collected material.

The togetherness and interrelationships of members of the community of film production workers are strengthened and maintained through collective participation in traditions, rituals and daily practices that brighten up the work routine and provide an opportunity to hang out with, please, or surprise each other. All the traditions typical of Lithuanian film production workers presented came from the Soviet era (plate breaking, crew photographs, 'one hundred in a film slate'), or after the restoration of independence (giving gifts), when film production in Lithuania attracted the attention of foreign creators. Traditions in the Lithuanian film community are intertwined, mixed with the traditions of film production workers from other countries, and have become more international than local. The community of Lithuanian film production workers does not have traditions unique to them, and some are created and nurtured only by individuals (for example, the director of photography Ramūnas Greičius smoking cigars) or departments (for example, the costume department eating cake on Fridays).

It has been noticed that the younger generation do not invent 'new' traditions or rituals, and often abandon the traditions cherished by previous workers, concentrating only on making the film. Some of those responsible for making the film purposefully avoid traditions and other staff practices in order to save precious filming time.

Superstitions in Lithuanian film production are divided into general (intended for all workers, e.g. not to eat prop food), departmental (make-up, costumes, etc), and individual superstitions. Furthermore, superstitions are very often related to work tools, job specifics, or personal beliefs. Superstitions among employees have turned into rules for some (not to do certain actions in order to avoid 'punishment'), help for others (to avoid fear and anxiety), and guarantors of success (to attract success).